

ŞİMDİ
DEĞİLSE
NE ZAMAN?

EFİL YAYINEVİ

PRIMO LEVI

*ŞİMDİ
DEĞİLSE
NE ZAMAN?*

Çeviren: Nevin Özkan

ŞİMDİ DEĞİLSE NE ZAMAN?

Genel Yayın Nu.: 107

ISBN: 978-605-4334-73-5

1. Basım, 1996 İletişim Yayıncılık

2. Basım, Nisan 2011

EFLATUN Basım Dağıtım Yayıncılık Danışmanlık Yatırım ve Tic. Ltd. Şti. ©2011
Efil©2011

Bu kitabın tüm hakları saklıdır.

Herhangi bir şekil ya da yöntemle çoğaltılamaz.

Sen non ora, quando?

©1991 Giulio Einaudi Editori

Sertifika Nu.: 12131

Sayfa Tasarımı: Güler Doğan

Kapak Tasarımı: Zehra Yıldırım

Kapak Fotoğrafı: Dr. Raniero Speelman

Baskı ve Cilt: Ayrıntı Basımevi

Ankara İtalyan Kültür Merkezi'nin katkılarıyla Basılmıştır.

EFİL YAYINEVİ

EFLATUN Basım Dağıtım Yayıncılık Danışmanlık Yatırım ve Tic. Ltd. Şti.

Ahmet Rasim Sokak 18/2 Çankaya/Ankara, Türkiye

Tel : (+90) 312 442 52 10

GSM : (+90) 541 232 00 96

Faks : (+90) 312 442 52 12

www.efilyayinevi.com

Önsöz

Yirminci yüzyıl İtalyan Edebiyatı'nın önemli isimlerinden Primo Levi, Torino kentinde 1919 yılında dünyaya gelmiştir. Bu kentte aldığı eğitimin kimya üzerine olması, ileride hayatını kurtaracak önemli bir etken olacaktır.

İkinci Dünya Savaşı esnasında Almanya İtalya'yı istila edince Levi ve arkadaşları partizan hareketine katılmışlar, ancak kısa süre içinde Levi tutuklanarak önce Fossoli, ardından Auschwitz toplama kamplarına gönderilmiştir. Yazar, diğer eserleri, “Bunlar Da Mı İnsan” ve “Lilith”de belirttiği gibi, bazı olumlu koşullar ve kimyagerlik mesleği sayesinde bu kamplardan sağ çıkmayı başarmış ve Sovyetler Birliği yolu ile ülkesi İtalya'ya dönebilmiştir. İtalya'da çok sevdiği mesleğini yapmayı sürdürmüş, bir yandan da yazmaya başlamıştır. Amacı, tanık olduğu insanlık dışı olayları aktarmak ve böylece bir daha meydana gelmelerini engellemektir. Bu arada sanki bir kamu görevini yerine getirmek istercesine, yaşadıklarını anlatmak üzere okulları ziyaret etmiş, kitabevlerinde ve televizyon programlarında söyleşilere katılmıştır.

“Şimdi Değilse, Ne Zaman?” yazarın yaptığı ciddi bir araştırmanın sonucudur. Yalnızca kimyagerlik yaşamında değil, yazın yaşamında da bilimsel çizgiden uzaklaşmayan Levi, Doğu Avrupa'daki Yahudiler, kültürleri ve konuştukları dil olan Yidiş hakkında kitaplardan ve kişilerden bilgi topladıktan sonra bu eseri kaleme almıştır. Hem savaş,

hem macera romanı sayılabilecek kitapta Rus kültürü ve Doğu Avrupa kültürü hakkında oldukça fazla ayrıntı bulmak mümkündür. Romanın kahramanları kişilik özellikleri olarak birbirlerine benzemez; aralarında ciddi farklılıklar vardır. İnsan ruhunun çok başarılı bir gözlemcisi olduğu anlaşılan yazar, kitapta savaş zamanı psikolijisine de çeşitli kahramanları aracılığı ile farklı biçimde değinmeye özen gösterir. Özellikle sayısal sembollerle dolu romanda birbirleri ile bazen ciddi anlamda çelişen insanların ne olursa olsun umutlarını yitirmeden daha iyi bir dünya özlemi ile nasıl bir yaşam mücadelesi verdikleri vurgulanmıştır.

Romanın başkahramanı Mendel, Primo Levi'yi yansıtmaktadır. Daha ziyade teknik bir formasyona sahip olan Mendel, değişen şartlar ve olaylar karşısında olağanüstü bir uyum yeteneği sergiler. Yaşamın getirdiği tüm zorluklarla mücadele etmeye hazırdır ve savaştan olgunlaşmış, ancak ahlaki değerlerini yitirmemiş olarak çıkmayı başarır. Eserdeki diğer önemli kişilerden Gedale, zeki ve dışa dönük kişilikli bir liderdir. Line ise güçlü bir kişiliğe sahiptir; feministtir, çocuksu bir kadındır, asker ve sevgilidir.

İtina ile yeniden gözden geçirilerek Türk okuyucuna sunulan bu roman çevirisini tanıtmaktan gurur duyduğumu belirtmek isterim.

Dr. Raniero Speelman

İÇİNDEKİLER

Önsöz.....	v
BİRİNCİ BÖLÜM	
Temmuz 1943	1
İKİNCİ BÖLÜM	
Temmuz – Ağustos 1943	31
ÜÇÜNCÜ BÖLÜM	
Ağustos – Kasım 1943	63
DÖRDÜNCÜ BÖLÜM	
Kasım 1943 – Ocak 1944	95
BEŞİNCİ BÖLÜM	
Ocak – Mayıs 1944	125
ALTINCI BÖLÜM	
Mayıs 1944	163

YEDİNCİ BÖLÜM

Haziran – Temmuz 1944 195

SEKİZİNCİ BÖLÜM

Temmuz – Ağustos 1944 233

DOKUZUNCU BÖLÜM

Eylül 1944 – Ocak 1945 263

ONUNCU BÖLÜM

Ocak – Şubat 1945 299

ON BİRİNCİ BÖLÜM

Şubat – Temmuz 1945 327

ON İKİNCİ BÖLÜM

Temmuz – Ağustos 1945 361

Yazarın Notu 403

BİRİNCİ BÖLÜM

Temmuz 1943

Doğup büyüdüğüm kasabada az sayıda saat vardı. Çan kulesinde bir tane vardı ama kimbilir kaç yıldır çalışmıyordu, belki de devrimden beri: Hiç çalıştığını görmemiştim, babam kendisinin bile görmemiş olduğunu söylüyordu, Kule görevlisinin de saati yoktu.

— O hâlde çanları nasıl zamanında çalabiliyordu?

— Radyoda saat ayarını dinlerdi, güneş ve aya göre kendini ayarlardı. Zaten her saat başı değil, yalnızca önemli saatlerde çanları çalardı. Savaşın patlak vermesinden iki yıl önce çanın halatı kopmuştu; yüksek bir noktadan kopmuştu, merdiven çok eskiydi, görevli yaşlıydı ve yeni bir halat bağlamak için oralara kadar tırmanmaya korkuyordu. O zamandan sonra havaya av tüfeği ile ateş ederek saatleri belirtmeye başladı: Bir, iki, üç, dört atış.

2 *Şimdi Değilse Ne Zaman?*

Almanlar gelinceye kadar bu böyle sürdü gitti; onlar gelince tüfeğini elinden aldılar ve kasaba saatsiz kaldı.

— Senin çancı gece de ateş eder miydi?

— Hayır. Zaten geceleri hiç çan çalmazdı ki, geceleri uyunurdu ve saati duymaya gerek yoktu. Bu konunun üstünde ciddiyetle duran tek kişi hahamdı: *Şaba'*¹ ne zaman başlayıp, ne zaman bittiğini anlamak için saatin tam olarak kaç olduğunu bilmek zorundaydı. Ancak çanlara gereksinimi yoktu, sarkaçlı bir duvar saati ile bir çalar saati vardı; bunlar uyum içinde çalıştığı sürece haham nazik bir kişiydi, uyumsuz oldukları ise hemen anlaşılırdı, çünkü haham hırçınlaşıp cetvelle çocukların parmaklarına vururdu. Biraz daha büyüdüğümde onların uyumlu çalışmalarını sağlamam için beni çağırmaya başladı. Evet, saatçiydim, lisansım vardı; işte bu yüzden bölgedeki komutanlık beni topçu birliğine verdi. Tam gerekli olan göğüs yapısına sahiptim, bir santimetre bile fazla değil. Kendi atölyem vardı, küçüktü ama hiçbir eksigi yoktu. Yalnızca saat tamir etmiyordum, az çok her şeyi düzeltebiliyordum; tamiri aşırı derecede güç hasarları yok ise, radyo ve traktör bile. *Kolhoz'*² tamircisiydim ve işim hoşuma gidiyordu. Saatleri boş zamanlarımda, yalnızken tamir ediyordum, pek fazla saat yoktu, ancak herkesin tüfeği vardı ve ben tüfek de tamir ediyordum. Eğer bu kasabanın adını bilmek istiyorsan, adı Strelka, kimbilir daha kaç kasabanın adıyla aynı; ve nerede olduğunu bilmek istiyorsan, bil ki buradan çok uzak değil; daha doğrusu, değildi, çünkü Strelka artık

1 Yahudiliğin kutsal günlerinden Cumartesi (ç.n.).

2 Kolektivist yapıya sahip kooperatif hâlindeki Rus tarım kuruluşu (ç.n.).

yok. Kasabalıların yarısı kırsal kesime ve ormana dağıldı, diğer yarısı da bir çukurda; öyle sıkış sıkış hâlde değiller, çünkü çoğu epey zaman önce ölmüştü. Evet, bir çukurdalar ve onlar, Strelka'nın Yahudileri, bu çukuru kendileri kazmak zorunda kaldılar; ancak çukurda Hristiyanlar da var, hem artık aralarında öyle çok büyük bir fark yok. Ve bil ki seninle konuşan ben, Kolhoz'un traktörlerini tamir eden saatçi Mendel, evliydim ve karım da o çukurda ve inan ki çocuğum olmamış olduğu için kendimi mutlu sayıyorum; ve şunu da bil ki artık var olmayan bu kasabayı çok kez lanetledim, çünkü ördekli ve keçili bir kasabaydı, kilisesi ve sinagogu vardı ama sineması yoktu; şimdi düşündüğümde bana cennet bahçesiymiş gibi geliyor ve zamanın geriye dönmesi ve her şeyin eskisi gibi olması için bir elimi bile keserdim.

Leonid sözlerini kesmeye cüret etmeden, durmuş dinliyordu. Çizmelerini ve ayaklarına sardığı bezleri çıkarmış, kurusunlar diye dışarıya, güneşe koymuştu. İki sigara sarıdı, biri kendisi, biri de Mendel için, sonra elini cebine daldırarak kibritleri çıkardı — ancak nemliyidler ve dördüncüsü tutuşana kadar üç tanesini birbirine sürtmek zorunda kaldı. Mendel onu sakın bir tavırla inceledi. Orta boyluydu, bedeni yapılı olmaktan çok kaslıydı; düz siyah saçlarına, sert sakallarına karşın sevimsiz olmayan, yanık tenli, beyzi bir yüzü, kısa ve düz bir burnu, Mendel'in gözünü almadığı derin bakışlı, koyu renkli, hafifçe patlak gözleri vardı. Huzursuz, kâh sabit bakan, kâh kaçan, talepkâr; tatminsiz birinin gözleri, diye düşündü: Ya da hayatın kendisine bir şeyler borçlu olduğunu sanan birinin. Peki ama kim kendini böyle hissetmez ki?

Ona sordu:

— Niçin özellikle burada durdun?

4 *Şimdi Değilse Ne Zaman?*

— Tesadüfen, öylesine: bir tahıl ambarı gördüm. Bir de senin yüzünü.

— Yüzümün diğerlerinden farklı nesi var ki?

— Tamam işte, hiçbir farkı yok.

Delikanlı utangaç utangaç güldü:

— Birçokları gibi güven veren bir yüz. Sen Moskovalı değilsin, ama Moskova'da dolaşsan yabancılar seni yol sormak için durdururlar.

— Ve hata ederler: eğer ben yolları bulmada o kadar başarılı olsaydım, burada kalmazdım. Bak sana çok şey sunamıyorum, ne midene, ne de ruhuna. Adım Mendel ve Mendel, Menahem yerine geçiyor, “Teselli eden” demek, ancak ben hiç kimseyi teselli etmedim.

Birkaç dakika sessizce sigaralarını içtiler. Mendel cebinden küçük bir bıçak çıkarmış, yerden bir taş almıştı, üstüne aralıklı olarak tükürüp bıçağa sürüyordu taşı; arada bir bıçağın keskin kısmını başparmağının tırnağına sürterek deniyordu. Sonuçtan memnun kaldığında, küçük bıçağı bir testereymişcesine elinde çevirerek diğer tırnaklarını da kesmeye başladı. Onlar da kesildiğinde Leonid ona bir sigara daha ikram etti: Mendel istemedi.

— Hayır, teşekkürler. Aslında sigara içmemem lazım ama tütün bulunca içiyorum. Kurt gibi yaşaması gerektiğinde insan başka ne yapabilir ki?

— Niçin içmemen gerekirmiş?

— Akciğerlerim ya da bronşlarım yüzünden, bilemeyeceğim. Çevrende tüm dünya yıkılırken sigara içmek ya da içmemek sanki önemliymiş gibi. Haydi, versene bana şu sigarayı; sonbahardan beri buradayım ve belki de üçüncü kez içecek bir sigara buluyorum. Dört kilometre uzaklıkta bir köy var; adı Valuets, etrafı ormanla çevrili ve köylüleri

iyi insanlar ancak tütünleri yok, tuzları da. Yüz gram tuz için sana bir düzine yumurta ya da bir tavuk bile veriyorlar.

Leonid bir an sustu, kararsız gibiydi; sonra kalktı, öylece, yalınayak tahıl ambarına girdi, oradan sırt çantasıyla çıktı ve çantanın içini karıştırmaya başladı. Ardından Mendel'e iki küçük paket ham tuz göstererek, "İşte!" diye kestirip attı.

— Yirmi tavuk eder, eğer senin hesapların doğruysa.

Mendel elini uzattı, paketleri kaptı ve onaylayan bir havayla onları elinde tarttı.

— Bunlar nereden?

— Uzaktan. Yaz geldi ve ordunun verdiği kütüklük artık işime yaramıyordu. İşte böyle. Ticaret asla ölmez, ot ve insanların öldüğü yerlerde bile. Bazı yerlerde tuz var, bazılarında tütün, bazılarında ise hiçbir şey yok. Ben de uzaklardan geliyorum. Altı aydır günü gününe yaşıyorum, nereye gitmek istediğimi bilmeden yürüyorum; yürümek için yürüyorum, yürüdüğüm için yürüyorum.

Mendel:

— Yani sen Moskova'dan mı geliyorsun? – diye sordu.

— Moskova'dan ve yüz yerden daha geliyorum. Muhasebecilik yapmayı öğrendiğim ve sonra hemen unuttuğum bir okuldan geliyorum. Lubjanka'dan. Çünkü onaltı yaşındayken hırsızlık yaptım ve beni sekiz ay hapiste tuttular: İşin gerçeği, bir saat çaldım; görüyorsun işte, hani neredeyse kader arkadaşı sayılırız. Vladimir'den, paraşütçülük kursundan geliyorum, çünkü insan muhasebeci olunca onu paraşütçü yapıyorlar. Beni Almanların arasına paraşütle indirdikleri Smolensk yakınlarındaki Laptevo'dan, Smolensk'deki toplama kampından geliyorum, çünkü kaçtım: Ocak ayında kaçtım ve o zamandan beri yürü-

6 *Şimdi Değilse Ne Zaman?*

mekten başka bir şey yapmadım. Affedersin arkadaşım, yorgunum, ayaklarım ağrıyor, ateş basıyor ve uyumak istiyorum. Ancak önce nerede olduğumuzu öğrensem iyi olur.

— Söyledim ya sana, Valuets yakınlarındayız: Brjansk'dan yürüyerek üç günlük mesafede bir köy. Sakin bir yer, demiryolu otuz kilometre uzakta, orman sık ağaçlı, yollar ise ya çamur ya toz ya da karla kaplı, mevsimine göre: Böylesi yerler Almanların hoşuna gitmez, yalnızca hayvan alıp götürmek için buraya gelirler, o da çok sık olmaz. Gel, gidip yıkanalım.

Leonid ayağa kalktı ve çizmelerini tekrar giymeye başladı, ancak Mendel onu durdurdu:

— Hayır, nehre değil, belli mi olur, hem zaten uzak. Şu arkaya, ambarın arkasına gidelim.

Ona tesisatı gösterdi: tahta levhalardan yapılmış ufak bir baraka, çatının üstünde güneşin ısıttığı suyun bulunduğu bir teneke depo, kış için ateşte sertleşmiş kilden yapılmış küçük bir soba. Duşun telefonu bile vardı; Mendel onu delik deşik bir konserve kutusundan çıkarıp teneke bir boru vasıtasıyla depoya bağlamıştı.

— Her şeyi ellerimle yaptım. Bir ruble harcamadan ve kimsenin yardımı olmaksızın.

— Köydekiler senin burada olduğunu biliyor mu?

— Hem biliyor, hem bilmiyor. Köye olabildiğince az gidiyorum, her seferinde değişik bir yönden oraya ulaşıyorum. Arabalarını tamir ediyorum, olabildiğince az konuşuyorum, bana ekmek ve yumurta ile ödeme yapıyorlar ve çekip gidiyorum. Oradan gece ayrılıyorum: Kimsenin beni izlediğini sanmıyorum. Haydi, soyun. Sabunum yok, en azından şimdilik. Külle idare ediyorum, orada, o kavano-

zun içinde, nehrin kumu ile karıştırılmış hâlde. Hiç yoktan iyi ve bitleri orduda verdikleri ilaçlı sabundan daha iyi öldürdüğü söyleniyor. Yeri gelmişken...

— Hayır, bende yok, korkma. Aylardır yalnız başıma yolculuk ediyorum.

— Haydi, soyun ve bana gömleğini ver. Gücenecek bir şey yok. Birkaç kez samanlık veya ambarda uyumuştundur elbet, onlar da beklemeyi bilen sabırlı bir ırk. Bizim gibi, açıkçası. Yeter ki bitle insanlar arasındaki gerekli ayırım göz önüne alınsın.

Mendel yaptığı işi iyi bilen bir kişi edasıyla gömleğin dikiş yerlerini inceledi.

— İyi, *koşer*³, diyecek bir şey yok. Seni yine de konuk ederdim, ama bitsiz olduğun için daha büyük bir memnuniyetle konuk ediyorum. Buyur, önce sen gir düşün altına: Ben daha bu sabah yıkandım.

Konuğunun zayıf bedenini inceledi:

— Nasıl oluyor da sünnetli değilsin?

Leonid soruyu yanıtlamaktan kaçındı:

— Benim de Yahudi olduğumu nasıl anladın?

Mendel, — Yidiş⁴ aksanından on kez de yıkansan kurtulamazsın – diye alıntıda bulundu.

Her neyse, hoşgeldin, çünkü yalnızlıktan usandım. Kal, eğer istersen: Moskovalı, okumuş, kimbilir nereden kaçmış, saat çalmış biri olsan ve bana öykünü anlatmak

3 Yahudilere göre dinî vecibelere uygun temiz yiyecek; “Kaşer” de denir (ç.n.).

4 Yahudi Almancası. Doğu Avrupa Yahudileri tarafından konuşulan, İbrani harfleri ile yazılan Almanca'nın bazı İbranice ve Slavca sözcüklerle karışık bir lehçesi (ç.n.).

istememesen bile. Konuğumsun. Beni bulmuş olman şans. Benim de, İbrahim gibi, her duvara bir tane olmak üzere evime dört kapı yapmam gerekirdi.

— Niçin dört kapı?

— Yoldan geçenler girişi bulmakta zorluk çekmesinler diye.

— Peki ya sen bu öyküleri nereden öğrendin?

— Bu Talmud'da⁵ Mişna'nın⁶ bir yerlerinde var.

— Öyleyse sen de okumuşsun, baksana!

— Çocukken, sana sözünü ettiğim hahamın öğrencisiydim. Ancak şimdi o da o çukurda ve ben neredeyse her şeyi unuttum. Yalnızca atasözlerini ve masalları anımsıyorum.

Leonid biraz sustuktan sonra konuştu:

— Sana öykümü anlatmak istemediğimi söylemedim. Yalnızca yorgun olduğumu ve uyumak istediğimi söyledim.

Esnedi ve düşün bulunduğu barakaya doğru yürüdü.

Sabahın dördünde hava aydınlanmıştı, ancak ikisi de birkaç saat daha uyudu. Gece boyunca gökyüzü bulutlanmıştı; yağmur çiseliyordu ve yaprak hışırtıları ile dal çatırtıları, rüzgâr dalgalarının batıdan, deniz dalgalarıymışçasına geldiğini duyuruyordu.

5 Talmud: Mişna ve Gemara'dan oluşan, Yahudi dînî edebiyatının M.Ö. III. — M.S.V. yüzyıllar arasındaki dönemini kapsayan geniş ve karma eser (ç.n.).

6 Mişna: Sözlü yasanın birçok maddesi M.S. II. yüzyılda derlenmiş ve sıraya konmuştur. Bu derlemeye Mişna, yani "Tekrarlama yoluyla öğretim" denir (ç.n.).

Zinde ve dinlenmiş olarak kalktılar. Mendel'in artık saklayacağı fazla bir şey kalmamıştı:

— Evet. Ben de kaybolmuş bir askerim, kaçak değilim. Temmuz 1942'den beri kayıbım. Yüz, ikiyüzbin kayıp askerden biriyim: kayıp olmakta utanılacak bir şey var mı? Kayıplar acaba sayılabilir mi? Sayılabilselerdi, kayıp olmazlardı: canlılar ve ölüler sayılır, kayıplar ne canlı, ne de ölüdürler ve sayılamazlar. Hayaletler gibi.

— Siz paraşütçülere nasıl aşağı atlandığını öğretiyorlar mı, bilmiyorum. Bize her şeyi öğretmişlerdi. Kızıl Ordu'nun tüm hafif ve ağır toplarını, önce çizim ve fotoğraflarla – okula geri dönmüştük sanki – sonra uygulamalı olarak öğrettiler, insanı korkutan koca koca şeyler. İyi de, beni birliğimle cepheye gönderdiklerinde her şey farklıydı ve anlaşılmıyordu: Toplar birbirine benzemiyordu. Birinci Dünya Savaşı'ndan kalma Rus topları vardı, Alman ve Avusturya topları. Türkiye'den gelenler bile vardı. Cephaneye yüzünden çıkan kargaşayı tahmin edebilirsin. Tam bir yıl önceydi, Kursk ile Kharkov'un tam ortasında, tepelerde görevlendirilmiştim. Yahudi ve saatçi olmama karşın, topçubası bendim ve top da Birinci değil, İkinci Dünya Savaşı'nda kullanılanlardandı ve Rus değil, Alman yapıydı; evet, Nazilere ait bir 150/27 idi, kimbilir hangi nedenden, belki de bozulduğu için, Almanların büyük yürüyüşlerini yaptıkları 1941 Ekiminden beri orada duruyordu. Biliyor musun, bir kez yerleştirildi mi, böyle bir teçhizatı başka yere taşımak kolay değil. Bana onu son dakikada teslim ettiler, çevrede yer çoktan titremeye başlamıştı ve duman güneşi örtüyordu; doğru ateş etmek bir yana, yalnızca orada kalmak için bile cesaret gerekiyordu. Nasıl doğru ateş edebilirsin ki, kimse sana nişan almak için gerekli bilgileri vermezse ve telefon havaya uçtuğu için sen

de soramazsan, çevrende her şeyin cehenneme döndüğünü görürken ve gökyüzü gündüz mü, gece mi olduğunu anlayamayacağın kadar kapkarayken, her yandan yer patlamalarla sarsılırken ve seni gömmek üzere yağan bir mermi yağmurunu ensende hissederken, kimse de sana bunun nereden geleceğini söylemezken. Zaten kime soracaksın ki? Ve işte o zaman ne tarafa kaçacağını bilemezsin.

— Üç topçu neferi kaçtı ve belki de iyi ettiler, ama bilemem, çünkü bir daha onlardan haber alamadım. Ben kaçmadım: Tutsak olmak istediğimden değil, ama bizde kural bir topçu silahını düşmana bırakmamalı. Böylece, kaçıp gitmektense olduğum yerde kaldım ve topu en iyi nasıl sabote edeceğimi düşünmeye başladım. Tabii bir aleti bozmak, onu tamir etmekten daha kolay, ancak bir topu asla bir daha tamir edilemeyecek biçimde bozmak için de zekâ gerek, çünkü her topun bir zayıf tarafı vardır. Kısacası; kaçma düşüncesi hoşuma gitmiyordu. Kahraman olduğumdan değil, hiç aklımdan kahraman olmak geçmedi, ama bilirsin ya, Rusların arasında yaşayan bir Yahudi onlardan iki kat daha iyi olmak zorundadır, yoksa ona hemen korkak derler. Ayrıca eğer topu sabote etmeyi başaramazsam, Almanların bir kez daha onu üstümüze çevirip ateş edeceklerini düşünüyordum.

— Neyse ki bu meseleyi kendileri halletti. Ben, aklımda sabotaj, bacaklarımda beni oradan götürme isteği, topla uğraşırken bir Alman bombası geldi, tam namlunun altındaki yumuşak toprağa düştü ve patladı. Top olduğu yerde sarsılarak bir yana devrildi ve sanırım artık hiç kimse onu düzeltemeyecek. Bu top sayesinde postu kurtardım sanırım, çünkü bombanın tüm parçalarına siper oldu. Yalnızca biri bilmem nasıl, şuramı çizdi, görüyor musun? Alnımda,